

חידוש היחסים עם ברית-המועצות יוצאים למוסקבה

עבודתי בשטוקהולם הלכה ולבשה צורה מסודרת כאשר הרעידה את העולם כולו הבשורה על מותו של סטאלין.

עד לרגעיו האחרונים שלט סטאלין שליטה מוחלטת באימפריה הסובייטית האדירה. עם מותו נתקפו המוני אזרחי ברית-המועצות בהלם, שלא פסח כנראה, גם על רבדים העליונים של החברה הסובייטית. מה בדיוק התרחש בקרמלין לא ידע איש מלבד החוג הצר ביותר שסבב את סטאלין ערב מותו. מחוץ לברית-המועצות, לא היה ידוע לאיש מה צופן בחובו העתיד. התשובה לשאלה לידי מי יעבור רסן השלטון עם מותו של המנהיג העריץ, ששלט בארצו ביד ברזל תקופה ארוכה כל-כך ללא מיצרים, לא היתה ברורה.

הצל של סטאלין היה עדיין פרוס על פני ברית-המועצות והמדינות שבחסותה, גם כאשר התייצבה בראש השלטון הטרויקה – חרושצ'וב, מלנקוב ובריה ראש הק.ג.ב.

מנגנוני השלטון שסטאלין בנה והפחד הגדול שטיפח מפניהם, מנעו עוד במשך זמן רב שינויים משמעותיים באופיו של המשטר. השליטים החדשים גילו זהירות רבה ולא מיהרו להפגין את הסתייגותם מדרכו של סטאלין, כל זמן שראש הק.ג.ב. הידוע לשמצה, היה שותפם השלישי. הטרויקה השלטת עם כל הבדלי הגישות שבין מרכיביה, היתה מאוחדת בדעה שבמוקדם או במאוחר עליהם לאותת לעולם החיצוני שבברית-המועצות הולך ומתייצב שלטון חדש. הסימנים הראשונים של השינויים הפנימיים הופיעו מאוחר יותר, שהרי תחילה היה על השלטון החדש להתבסס ולהתבצר.

אחת הז'סטות הקטנות, שייטכן שהיתה חסרת חשיבות רבה בעיני השלטון, היתה משום מה ההחלטה לחדש את היחסים הדיפלומטיים עם ישראל. בדעיבד, נראה כי ניתוק הקשרים הדיפלומטיים נעשה בשעתו בחופזה רבה. ייתכן שהתגובה הזועמת של סטאלין נוכח הפיצוץ בשגרירות הסובייטית בתל אביב, היוותה עילה מספקת לפעולה נמהרת של משרד-החוץ הסובייטי. מכל מקום, עובדה היא שרק ברית-המועצות ניתקה את יחסיה הדיפלומטיים עם ישראל, ואילו גרורותיה במזרח אירופה לא הלכו בעקבותיה כלל. כלומר, גם לא "נתבקשו" לעשות כן.

לא חלפו אלא חודשים ספורים מאז מות סטאלין, והחל משא-ומתן על חידוש היחסים הדיפלומטיים, משא-ומתן שנוהל על-ידי שגרירי ברית-המועצות וישראל בבירת בולגריה. עוד לפני שנודע על קיום המשא-ומתן בסופיה, הרהרתי בלבי וגם אמרתי לבבה, שהנה הגיעה השעה להתכונן לשליחות שלנו למוסקבה. הסיכוי לפעול

מבירת ברית-המועצות גרם לי התרגשות רבה. עתה, עוד יותר מבעבר, הרגשתי עד כמה העיקה עלי "תקופת ההמתנה" שכללה את חיפושי האפיקים אשר יאפשרו פעולה ממשית במסגרת השליחות שלי בעתיד, בנוסף לפעולות ההצלה של יהודים בודדים מפולין ומצ'כיה. לאחר תקופה של אי-ודאות, ספיקות והרהורים, הרגשתי שהנה אני ניצב בפני פתיחת מערכה של ממש, תהיה קשה ככל שתהיה.

העניינים התפתחו מהר מאוד. במשא-ומתן שהתנהל בסופיה הוסכם בין הצדדים לפתוח נציגויות בדרג של צירות (ולא של שגרירות). דבר חידוש היחסים הדיפלומטיים קיבל פרסום, ובמשרד-החוץ בירושלים החלו בהכנות מעשיות. בשלב ראשון הוחלט לפתוח נציגות מצומצמת שבראשה יעמוד ד"ר שמואל אלישיב ועל-ידו ישרת כמזכיר ראשון ליובה גדעון. אשתו של ליובה גדעון תשמש מזכירתו של הציר ואילו אני אהיה "הנספח לענייני חקלאות". בתוקף תפקידי היה ברור כי עלי לנהוג כנספח חקלאי. לקיים קשרים מקצועיים בתחום ואף להיפגש עם עמיתים בסגל הדיפלומטי. על דבר עבודתי המיוחדת היה עלי ליידע את הציר ולהכניסו "בסוד העניין". איסר ושאול היו אמורים לכוון ולהדריך אותי בעבודה. כעבור זמן הודיע לי איסר שהמשרד בתל אביב מגייס שליחים נוספים שיצטרפו למשלחתנו במוסקבה, את משה קהת ורעייתו אידה ומשה מארק-גיסו של שאול אביגור.

מתוך הצוות הקטן שעמד לצאת למוסקבה, היינו רק בבה ואני "חדשים". הציר ורעייתו וכן הגדעונים כבר שירתו במוסקבה לפני ניתוק היחסים. היינו המשפחה היחידה שאמורה היתה לבוא למוסקבה עם ילדים. ברגע האחרון התברר כי לא נוכל לקחת איתנו את הבן הגדול שהיה אז בן שלוש-עשרה. בבית-הספר של השגרירות האמריקנית במוסקבה לא היתה כיתה מתאימה ונאלצנו, אפוא, לשלוח את דן בכורנו הביתה לכפר בלום. ידענו כי דן ימצא בקיבוץ בין חבריו לכיתה, ואף תימצא משפחה ש"תאמץ" אותו, אך בכל זאת כאב לבנו. לא היינו מודעים לאפשרות כזאת כאשר יצאנו לשטוקהולם, ורק בסמוך למועד צאתנו משטוקהולם למוסקבה התברר כי ניאלץ להותיר את דן מאחור.

טסתי עם דן לקופנהגן, ושם בשדה-התעופה, מסרתיו לידיה של דיילת המטוס שיטיסו לישראל. פרידה זאת היתה אחד הרגעים הקשים ביותר בחיי. עד היום ניצבת למולי דמותו של הנער המתאמץ שלא לפרוץ בבכי, אך עיניו דומעות. המעט שידע על מוסקבה, ועל שליחותנו, הפחיד אותו מאוד.

כפי שכבר סיפרתי לעיל, זמן קצר יחסית לפני צאתנו, הגיעתני מתל אביב ידיעה ששירותי הבטחון "עלו" על דיווח מודיעיני סובייטי שאמור היה להישלח לברית-המועצות. בדיווח נאמר כי חבר כפר בלום נחמיה לויתן, יצא לשליחות סודית בחו"ל ליעד בלתי ידוע. כמובן חששתי שהסובייטים לא יתנו לי אשרה, אולם חששותי התבדו. הסגל הקטן של הנציגות העתידה לקום במוסקבה נאסף בשטוקהולם. ההיכרות המוקדמת היתה חשובה. בבה ואני נעזרנו בנסיונם של "ותיקי מוסקבה" כדי להצטייד בביגוד ובצרכי משק-הבית הדרושים. ההכנות היו בעיצומן. על ליובה ועלי הוטלה המשימה לצאת למוסקבה לשבוע ימים, כדי לסכם עם

אנשי משרד-החוץ הסובייטי את פרטי הסידורים הראשונים לקראת בואו של סגל הנציגות. טסנו משטוקהולם להלסינקי. שם, בשגרירות הסובייטית אמורים היינו לקבל את האשרות. נתקבלנו בסבר פנים יפות ובחמימות. בשדה-התעופה בהלסינקי, בדרכנו למוסקבה, הפתיענו גרישה, שהגיע כדי לסכם את הפרטים על דרכי הקשר. גרישה ליווה אותנו עד למטוס. היה לו לגרישה חוש מיוחד להנצחת "רגעים היסטוריים". עד היום שמור עמי תצלום שצילם דייל קרקע פני שבו שלושתנו ניצבים ליד מטוס "איירופלוט", לפני המראתנו למוסקבה. בעשר בערב לערך, נחת המטוס בשדה-התעופה וונוקובו. עברנו עם הנוסעים האחרים את בדיקת הדרכונים והמשכנו אל עבר המכס. שם כבר חיכו לנו שני דיפלומטים הולנדים צעירים, המזכיר הראשון והמזכיר השני. איש ממשרד-החוץ הסובייטי לא קיבל את פנינו. את בדיקות המכס עברנו ללא עיכובים, ועדיין לא הופיע איש מאנשי משרד-החוץ הסובייטי. ההולנדים שתהו על כך, סיפרו, כי הוסכם עם מחלקת הפרוטוקול שנציג משרד-החוץ יבוא ואף יסיע אותנו אל בית המלון שהוזמן בשבילנו במוסקבה. להולנדים לא היה ידוע היכן הוזמנו לנו החדרים. חיכינו למעלה מחצי שעה, אך איש לא הופיע. שנ הבחורים ההולנדים החליטו להסיע אותנו קודם כל למלון **מטרופול**, הגדול מבין שלושת מלונות האינטוריסט באותם ימים. כאשר הגענו ל**מטרופול**, התברר כי לא הוזמנו עבורנו חדרים. דברים דומים שמענו גם במלון **נציונל** ובמלון **אירופה**. השעה כבר היתה הרבה אחרי חצות, ועמיתינו ההולנדים החליטו שנלון בדירתם. הם גרו בבניין השגרירות ההולנדית. לכל אחד היה חדר שינה בקומת הקרקע. חדר מגורים גדול שהיה במרתף, שימש לשניהם חדר אורחים וחדר אוכל גם יחד. בחדר גדול זה העמידו לנו שתי מיטות מתקפלות. כשמחוגי השעון הצביעו כמעט על השעה שתיים לפנות בוקר, שכבנו לבסוף לישון. אור הבוקר שבקע דרך החלונות הצרים של המרתף, העיר אותנו. בדיוק מולנו, מבעד לחלון, הבחנו בזוג מגפי שוטר, אחד מהשוטרים שהוצבו לשמירה על השגרירות, כנראה. היה זה המראה הראשון שעליו נפל מבטנו באותו בוקר. לאחר ארוחת-הבוקר שהכינו לנו מארחינו, התקשרו לשגרירות פקידי מחלקת הפרוטוקול של משרד החוץ הסובייטי. הם הרבו להתנצל על התקלה ועל שורה של אי-הבנות, ובישרו ששמורים לנו חדרים במלון **מטרופול**. רק כעבור זמן נודע לנו פשר "התקלה". ההסבר הגיע מהארץ, דרך האג, אל השגרירות ההולנדית במוסקבה, שכזכור ייצגה את האינטרסים של מדינת ישראל בברית-המועצות. בצהרי היום שבערבו הגענו למוסקבה, היו צפויים להגיע שני הנציגים הסובייטים לנמל-התעופה בלוד. מכונית של מחלקת הפרוטוקול של משרד-החוץ הישראלי היתה בדרכה אל השדה, אך בדרך מירושלים באזור שער הגיא, קרתה למכונית תקלה. אנשי מחלקת הפרוטוקול הגיעו לשדה-התעופה באיחור, ולמדו לדעת כי שני נציגים של השגרירות הבולגרית פגשו את האורחים הסובייטים

והסיעו אותם אל השגרירות הבולגרית ביפו.

כך למדנו פרק בעקרון ההדדיות.

בפגישות שקיימנו במשרד-החוץ הסובייטי, דנו במציאת סידורי מגורים לחברי הסגל; במציאת בניין שישמש את הנציגות; דיברנו על העסקת עובדים מקומיים שיעבדו בעבודות שירות ונהיגה, ביבוא מכוניות וציוד אחר וכיוצא באלה.

במשרד-החוץ הסובייטי פעל מוסד - מנהל מיוחד לענייני הקורפוס הדיפלומטי, ה"א.ו.פ.ו.דה.קה". תפקידו של מנהל זה היה לטפל בכל הצרכים החומריים של כל הנציגויות הדיפלומטיות. קיימנו פגישות עם פקידי מנהל זה, שכל אחד מהם היה מופקד על תחום מיוחד. הבניין שיועד לנציגות שלנו היה מאוכלס במספר רב של משפחות. פינאיו, שיפוצו והכנתו לקליטת הנציגות הישראלית, דרשו זמן רב. בינתיים, כך הודיעו לנו, יהיה עלינו להתגורר במלון מטרופול. גם את הפעילות המשרדית נצטרך לנהל משם. את הריהוט והציוד הדרוש, הן לדירות המגורים שעמדנו לקבל והן לבניין הנציגות, היה צריך להזמין בהקדם בשבדיה, תוך תקווה שכל המשלוח יגיע במועד עד לקבלת הדירות ובניין הנציגות. מישראל הוזמנה בשביל השגריר מכונית אמריקנית שחורה וגדולה מתוצרת "קייזר", שכמותה היו מרכיבים בישראל, כשעליה מוטבע כיתוב באותיות עבריות "קייזר - ישראל". במהלך הדיון על העסקת העובדים המקומיים שלהם נזקקנו, פנה אלינו האחראי על אספקת עובדים בבקשה מוזרה ובארשת פנים רצינית ביותר אמר: "בקשה לנו אליכם. אל-נא תגרמו בלבולים ואי-סדר בדומה לאלה שנגרמו לנו בעת כהונתה של הגב' מאיר כראש נציגות ישראל בברית-המועצות. אנו מספקים לנציגויות הדיפלומטיות נשים עובדות בשלוש רמות. ברמה הראשונה - עובדות מקצועיות, למשל מבשלות. הן זכאיות לשכר הגבוה ביותר. אחריהן בדירוג, המשרתות, שמכונות ברוסיה גורניצ'ניה (House maid), אלה הלובשות שמלה שחורה ומעליה סינר לבן. תפקידן בדרך-כלל לפתוח את הדלת, לעזור לאורחים במלתחה ולהגיש מזון בארוחות ובקבלות פנים. לאלה רמת משכורת שונה. הסוג השלישי הן עובדות נקיון פשוטות, שמשכורתן, כמובן, נמוכה יותר. מה עשתה הגב' מאיר? היא פשוט השוותה את שכר העבודה של כל הפרסונל הנשי! זה ממש אבסורד! לא ייתכן שהאשה העוסקת בעבודה השחורה והפשוטה, כמו שטיפת רצפות, תקבל שכר שווה לגורביצ'ביה ולטבחית. אל תעשו לנו בעיות הפעם!" - אמר איש האו.פ.ו.דה.קה.

לשמע דבריו אלה, העיר ליובה גדעון, שידע כי הגב' מאיר לא הורידה את רמת שכר של הטבחית, אלא אדרבא, הוסיפה לשכרן של האחרות, (גולדה ניהלה משק בית קטן מאוד. לטבחית ולעוזרת הבית כמעט ולא היה מה לעשות. ולעומתן דווקא עבודתה של עובדת הנקיון היתה קשה יותר, ולפיכך החליטה גולדה ששכר עובדת הנקיון ישווה לזה של הטבחית שעבדה אך שעות ספורות ביום.)

הערתו של ליובה גדעון לא הרשימה כלל את הפקיד הסובייטי, שחזר וביקש שלא לשבש את הסדר המקובל.

כך קיבלנו גם שיעור בתפישה החברתית של הסובייטים.

בשעות הבוקר היינו ליובה ואני טרודים בדיונים עם המוסדות השונים. אחר-

הצהריים נהגנו לשוטט ברחובות. ליובה כבר הכיר קצת את מוסקבה, ואילו בשבילי היה הכל חדש לחלוטין ומסקרן עד מאוד. בדומה לשאר הערים הסובייטיות באותה תקופה, שלטה במוסקבה אפרוריות מדכאת. שמי הסתיו הקודרים תרמו, ללא ספק, לרושם זה. מעט מאוד מכוניות נראו ברחובות, אך התחבורה הציבורית היתה מפותחת דיה. אוטובוסים, טרוליבוסים חשמליים, ובמיוחד "המטרו" - הרכבת התחתית- היו למקור גאותה של ברית-המועצות. תחנות "המטרו" מקושטות להפליא בדומה לאולמות פאר של ארמונות ומוזיאונים לאמנות. הרבה צבע והרבה זהב. על רקע זה הודגשה עוד יותר אפרוריותו של ההמון שנהר בזרם גדול לכל הכיוונים. משהו מיוחד היה בהמון השותק הזה. החד-גוניות של הלבוש, שגם בהם שלט הצבע האפור. פנים מוטרדים ומעט מאוד חיוכים. רושם דומה הותירו גם העוברים והשבים ברחובות.

גם החנויות עוררו את סקרנותנו. ליובה הסב את תשומת לבי לכך, שהפרי "העסיסי" המוצג בחלונות הראווה של חנויות המכולת הגדולות הנקראות בשם היומני גאסטרונום, אינם אלא עשויים מעשה ידי אמן מגבס צבוע. האוכל במטרופול היה כבד, ומורכב בעיקרו ממאכלי בשר שמן. ביקשנו לקנות מעט פירות. נכנסנו לגאסטרונום רחב הידיים שברחוב הראשי, רחוב גורקי, וליובה הוותיק והמנוסה שבינינו השים עצמו לצחוק: "היכן אפשר לקנות פרי?" - שאל באדיבות את המוכרת בדלפק הראשון. הרוסית שבפיו היתה מצוינת, והמוכרת, שלא הבחינה כי אזרח זר לפניו, נראתה נדהמת ממש: "איפה אפשר לקנות פרי?" - חזרה על השאלה והשיבה בסרקזם: "בקווקז, טווארישץ', בקווקז..."

את מרבית טיולינו ערכנו, כמובן, בקרבת מלון מטרופול, במרכז מוסקבה. באזור זה נשתמרו בניינים רבים מהימים שלפני המהפכה. היו שם גם בתיה היפים של מוסקבה העתיקה -הקארמלין והכנסיות המפורסמות- שנשתמרו במצב לא רע. אולם, הבנייה המכוערת של העידן הסובייטי הלכה והתפשטה, והגיעה לשיאה באדריכלות שאפיינה את שגעון הגדלות הסטאליני: בניינים רבי-קומות, שמזכירים בצורתם את עוגות הגבינה הלבנה שנהגו לאפות ברוסיה לחג הפסחא. על הבניינים התנשאו מגדלים וצריחים מחודדים ומקושטים עד לגיחוך. היו אלה בנייני הדירות ששימשו את שכבת העילית השלטת של החברה הסובייטית.

גם במראה הרחובות בלטה הערבוביה. לאלה מהם שאופיים הישן נשתמר היה חן מיוחד, אך לידם ובתוכם צצו שדרות "מודרניות" רחבות, בניגוד בולט לרחובותיה של מוסקבה ההיסטורית, ששמותיהם היו מוכרים לי מן הספרות הרוסית הקלאסית.

הטיולים הראשונים ברחובות מוסקבה היו עבורי חוויה מרתקת. נפתח בפני עולם חדש שאמנם נראה מוכר במקצת, אך הייתי כולי אחוז רצון עז להכירו יותר וללמדו לעומק. לעומת שטוקהולם, היה לי כאן יתרון ברור: ידעתי את השפה. בשנת 1933 סיימתי בית-ספר תיכון ששפת הלימוד בו היתה רוסית, כך שבתוך זמן קצר להפליא הייתי מסוגל לדבר בשטף. אולם, עד מהרה התחוור לי כי עלי ללמוד ולסגל לעצמי את הרוסית המדוברת והכתובה של שנות החמישים. להפתעתי למדתי לדעת כי בעשרים השנים שחלפו מאז סיום לימודי, הלכה והתפתחה

"רוסית סובייטית" - לשון בת-זמנה של ברית-המועצות. מילים רבות, שלמעשה היו ראשי תיבות, נכנסו לשימוש בציון שמות של מוסדות סובייטים שונים או בתיאור תפקידים במערכת הביורוקרטית. גיליתי גם שמילים אשר הכרתי היטב קיבלו "משמעות" חדשה: לא עוד "תיקון בגדים" או "תיקון נעליים" כי אם "שיפוץ" (ברוסית: רמונט של בגדים או נעליים). בלט גם ריבוי של מלים לועזיות שחדרו לשפה הרוסית. התרשמתי אז שתהליך זה גובר והולך. כבר אז ניתן היה לחוש שהמשכילים הסובייטים אוהבים "להתגנדר" במלים לועזיות.

החלטתי כי עלי ללמוד מהר ככל האפשר את חידושי הלשון. המבטא שלי ברוסית היה טוב בהרבה מזה של בני מיעוטים רבים שהתגוררו במוסקבה, וטוב יותר ממבטאם של יהודים רבים שהגיעו למוסקבה מן הפריפריה המרוחקת. לפיכך החלטתי שעלי לסגל לעצמי שפה שלא תשמע כציטוט מפושקין או מלרמונטוב. בתום השבוע הראשון לשהותי במוסקבה אכן חשתי בשיפור ושמחתי על כך מאוד.

את הימים שביליתי יחד עם ליובה במוסקבה ניצלתי היטב כדי לקבל מושג ראשוני על הצפוי לנו כאן. עלינו להכיר היטב את העיר, את סדרי התחבורה, את הבילויים המקובלים בעיר: תיאטרון, אולמי קונצרטים ומגרשי ספורט. להכיר ככל שניתן את צורת ההתנהגות של האוכלוסייה המקומית. למעשה, הקדשתי את תקופת שהותנו במלון מטרופול ללימוד אינטנסיבי זה, ככל שהדבר היה ניתן.

ימים אחדים לפני שובנו לשטוקהולם, תקפוני כאבי גב חזקים, שמהם סבלתי בעבר מדי פעם. בביקורי הקצר במוסקבה, נתקלתי לראשונה במשמעותו של הכאב הזה במציאות המוסקבאית של אותם ימים. לא פניתי לרופא, מפני שהעדפתי לא לקחת תרופות מקומיות. מכיוון שהיו ברשותנו כדורים משככי כאבים, החזקתי איכשהו מעמד. מנהלת הקומה במלון שהבחינה בהליכתי המשוונה הציעה להזמין רופא, אך אני דחיתי את הצעתה בנימוס. בטיסה ממוסקבה דרך לנינגרד להלסינקי קשתה עלי הישיבה מאוד. באותם ימים לא היה איירופלרט מאוגד בארגון התעופה הבינלאומי, ולשמחתי לא הקפידה החברה על נוהלי ההמראה והנחיתה שחייבו את הנוסעים לשבת, כשהם חגורים בחגורות הבטיחות. את מרבית הדרך להלסינקי עשיתי, אפוא, בעמידה, נשען על המושב. כאבי הגב שלי תרמו לכך שעוד בטרם עוזבנו את מוסקבה בדקנו וביררנו את נושא העזרה הרפואית שניתן היה להשיג במקום. התברר כי בשגרירות הבריטית מצוי רופא צעיר שמסייע גם לסגל הדיפלומטי בשגרירויות אחרות. ברשותו מלאי של תרופות, ובמידת הצורך כשנזקק לתרופה חסרה, היה מזמין אותה טלפונית מן המערב. הסידור נראה לנו סביר בהתחשב בתנאי המקום.

בשובי ממוסקבה, שיגרתי למשרד "נתיב" בתל אביב מכתב, שבעיקרו היה אופטימי למדי. אישית, חשתי בהקלה מסוימת. תיאור המציאות המוסקבאית מפי אנשי הצירות, שכבר התנסו באורח החיים במוסקבה לפני שנסגרה השגרירות, יצר רושם קשה ביותר. בעיני נראתה מציאות זו חמורה פחות משציפיתי. חלפה כבר כשלושת-רבעי שנה מאז מותו של סטאלין וייתכן שהיו אלה הניצוצות של השינויים לטובה, שהלכו וגברו עם השנים. ייתכן גם שהמסקנות האופטימיות שאליהן הגענו נבעו פשוט מחוסר נסיון. גם ליובה וגם אני התרשמנו שלא מתקיים

אחרינו כל מעקב. לא ידענו בבירור, אך הערכנו שאם נערך מעקב הוא נע'שה ברמת זהירות מספקת, עד שלא הרגשנו בו ולא גילינו דבר. בסך-הכל, יצאתי מהצצה ראשונה זו למוסקבה די מעודד ואופטימי, באשר ליכולתנו לפעול להשגת היעדים שבפניהם ניצבנו. בשטוקהולם הוחל, כאמור, בהכנות ההכרחיות לקראת היציאה למוסקבה, הוזמנו פריטי הריהוט והציוד שהיו דרושים לבניין השגרירות ולדירות המגורים. ראשונים היו אמורים לצאת הציר המיועד שמואל אלישיב ורעייתו ורה, ליובה גדעון, המזכיר הראשון ורעייתו רינה, ואני - "הנספח החקלאי", ועמי רעייתי בבה ושני בנינו הצעירים. בשלב מאוחר יותר יצטרפו אלינו משה קהת ואידה אשתו, שכבר שירתו במוסקבה בימים שלפני סגירת השגרירות, וכן גם משה מארק. סוכם עם משרד- החוץ כי משה קהת ימלא בנציגות תפקיד של לשכן-מנהלן, ואידה תשמש מזכירה נוספת. קהת ומארק יכללו שניהם בצוות הקטן שבראשו הופקדתי, ושמטרתו היתה, כאמור, יצירת מגע עם יהודים. משה מארק יליד מוסקבה אותה עזב בגיל 18, היה חבר ותיק בקבוצת כנרת, שם עסק בין השאר, בתפקידים בטחוניים. הרוסית המוסקבאית שבפיו היתה מצוינת. במראהו היה משה הגבוה והזקוף טיפוס סלאבי. היהודים המקומיים סיפרו לנו ספק בבדיחות הדעת ספק ברצינות כי בביקוריו הראשונים בבית-הכנסת, התעורר חשדם שאין הוא אלא סוכן הק.ג.ב. המופקד לשמור עלינו.

על-פי התכנית, שתי משפחות היו אמורות להתגורר בבניין השגרירות, הציר ורעייתו, ומשה מארק. לגדעונים, לקהתים ולנו הוקצו דירות בבניין שבו התגוררו גם דיפלומטים ממדינות אחרות, וכמדומני גם עיתונאים זרים. בתום ההכנות, זמן קצר לפני היציאה, התברר, שלשלוש המשפחות היה מטען עודף, מעל הכמות המותרת בטיסות. הוחלט, איפוא, ששתי משפחות תטוסנה ואילו אנו, עם כל הכבודה, נפליג באונייה משטוקהולם להלסינקי, ומשם נמשיך ברכבת למוסקבה. עמוסים לעייפה הפלגנו בעונת הסתיו משטוקהולם דרך המפרץ הבוסני הסוער לנמל הלסינקי, ומשם עוד באותו יום המשכנו ברכבת ללנינגרד. בלנינגרד היה עלינו להחליף רכבת. המהומה בתחנת הרכבת והטלטלה שהיתה כרוכה בהעברת המזוודות גרמו לנו צער ועגמת נפש לא מעטים. גם בבה וגם אני הצטערנו שקיבלנו על עצמנו את "מבצע" העברת המזוודות. אך כשהרכבת יצאה את פרברי לנינגרד ומן החלון נתגלה לעינינו הנוף הרוסי הכפרי, נוכחנו לדעת כי ההחלטה היתה בסופו של דבר נכונה.